

KARADENİZ

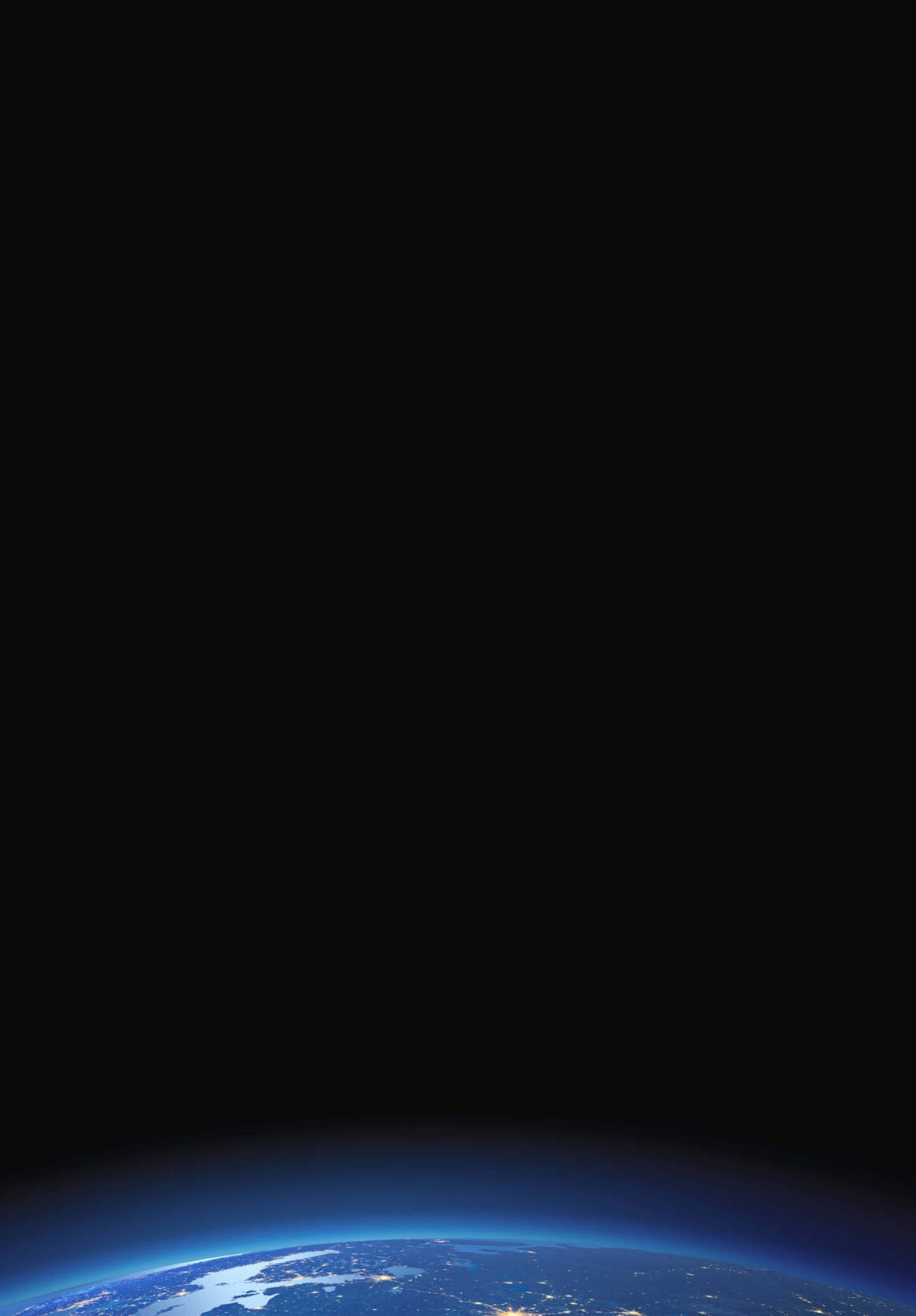
2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA
BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ

2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

Editör
ÖZGÜR TÜFEKÇİ

KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Özgür Tüfekçi

Doç. Dr. Tüfekçi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi Müdürü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Aynı zamanda, İngiltere merkezli bir düşünce kuruluşu olan CESRAN International'ın (www.cesran.org) kurucusu ve Genel Direktörüdür. Sheffield Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler yüksek lisans derecesi ve Coventry Üniversitesi'nden Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler doktora derecesi almıştır. Başlıca araştırma alanları Avrasyacılık, Ulus İnşası, Milliyetçilik Teorileri, Jeopolitik Kuramlar ve Yükselen Güçlerdir.

KARADENİZ: 2020 GELİŞMELERİ IŞIĞINDA BÖLGESEL DEĞERLENDİRMELER

KTÜ-SAM Kitapları 1

www.ktu.edu.tr/sam

ISBN: 978-605-2271-35-3

© 2021 Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları

1. Baskı: Temmuz 2021, Trabzon

Kapak Tasarımı / Sayfa Düzeni

KTÜ Stratejik Araştırma Merkezi

Baskı: KTÜ Matbaası, TRABZON

Tel: 0462 377 21 43

Adres: KTÜ Yayınları Satış Bürosu

Tel: 0462 377 22 32

Üniversiteler Yayın yönetmeliğinin 6. maddesine göre bu eserin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir.

Bu eserin herhangi bir kısmının izinsiz ve kaynak gösterilmeden alıntılanması, internet sitelerinde yayınlanması, pdf ya da kitap şeklinde parayla satılması yasaktır. Aksi eylemde bulunanlar telif hakları yasasından doğan tüm yükümlülükleri peşinen kabullenmiş sayılırlar.

KARADENİZ:

2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler

Editör: Özgür Tüfekçi

İçindekiler

TAKDİM 8

1. BÖLÜM: Bölge Ülkelerinin 2020 Görünümü

Çok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020 13

RUKİYE PATAN ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020 51

HÜLYA KINIK

İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan:
2020 78

VAHİT GÜNTAY

Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020 108

DİLEK KARADENİZ TOPAL

Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020 143

HASAN YILMAZ

Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova:
2020 182

SELİM KURT

Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020 208

EDA TUTAK

Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020 243

YAŞAR SARI

Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020..... 290

ADNAN SEYAZ

Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020..... 320

ŞEYMA KALYONCU

2. BÖLÜM: Uluslararası Aktörler ve Geniş Karadeniz Havzası

Trump Giderken Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası: 2020 354

MURAT ÜLGÜL

NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020 385

PELİN ÇOLAK ve CEREN HAKYEMEZ

Geniş Karadeniz Havzası'nda Çin'in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020..... 412

MÜGE YÜCE

Avrupa Birliği'nin Geniş Karadeniz Havzası'na Yönelik Politikaları: 2020 439

FEVZİ KIRBAŞOĞLU ve ÖZGÜR TÜFEKÇİ

3. BÖLÜM: Geniş Karadeniz Havzasında Sınırtaşan Sorunlar

Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye'nin Jeopolitik Mücadelesi 476

RAHMAN DAĞ

Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası'nda Göç ... 498

İSMAIL KÖSE

“Kanal İstanbul” Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine
Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme 523

BÜLENT ŞENER

Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri 551

ANIL ÇAĞLAR ERKAN ve AYÇA EMİNOĞLU

Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında
Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri..... 595

NİSA ERDEM

2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri 625

AHMET ATEŞ

Karadeniz ve Küreselleşme 650

BÜŞRA YILMAZ ve MURAT ÇEMREK

Geniş Karadeniz Bölgesi'nde Entegrasyon Hareketleri ve
Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış 678

BAYRAM GÜNGÖR

YAZARLAR 714

TAKDİM

Karadeniz: 2020 Gelişmeleri Işığında Bölgesel Değerlendirmeler yayın hayatına başladığı bu ilk çalışmayla küresel ve bölgesel gelişmelere odaklanarak bölge ile ilgilenen araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olmayı amaçlamaktadır.

Kısa zamanda yoğun bir çalışma ve emeğin ürünü olarak sizlerle buluşan elinizdeki eserin bilgi ağırlıklı olması hedeflenirken, yazarların yapmış olduğu analizler okuyucunun takdirine bırakılmıştır. Bu noktada birbirinden değerli yazarlarımız çalışmalarını uzmanlıkları çerçevesinde sunarken analitik yaklaşımlarıyla birbirini tamamlayan bölümleri kitaba bütüncül bir perspektif katmaktadırlar.

2020’de Karadeniz Havzasındaki gelişmelerin ele alındığı bu kitapta yirmi bir makale yer almaktadır. Üç bölümünden oluşan kitabımızın ilk bölümünde havzadaki ülkelerden onunun 2020 yılında yaşadıkları süreçler masaya yatırılırken; ikinci bölümde uluslararası aktörlerin havzaya yaklaşımları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise nispeten daha bağımsız makalelerle Karadeniz havzası farklı açılardan incelenmekte ve okuyucuya ilk iki bölümdeki makaleleri analitik olarak birleştirebilecekleri alan sunulmaya çalışılmaktadır.

Birinci bölüm Rukiye Patan ve Özgür Tüfekçi’nin Türkiye’nin pandemi koşulları altında 2020 yılında geirmış olduğu süreçleri ele aldığı “ok Yönlü Dış Politika Arayışında Türkiye: 2020” başlıklı çalışma ile başlamaktadır. Akabinde Hülya Kınık “Karabağ Savaşı ile Yeniden Dirilen Azerbaycan: 2020”; Vahit

Güntay “İç Sorunlar ve Çözüm Arayışları İçinde Bulgaristan: 2020”; Dilek Karadeniz Topal “Var Olma Mücadelesi İçinde Ermenistan: 2020”; Hasan Yılmaz “Batı ile Bütünleşme Sürecinde Gürcistan: 2020”; Selim Kurt “Doğu ile Batı Arasında Yönünü Arayan Moldova: 2020”; Eda Tutak “Pandemi ve Seçim Kıskaçında Romanya: 2020”; Yaşar Sarı “Bölgesel Mücadelenin Küresel Aktörü Rusya: 2020”; Adnan Seyaz “Reform Arayışının Gölgesinde Ukrayna: 2020”; Şeyma Kalyoncu “Müzmin Sorunlar Sarmalında Yunanistan: 2020” başlıklı makaleleriyle havza ülkelerini ele almaktadırlar.

İkinci bölümde ise havzanın dışındaki aktörlerin havza ülkelerine yaklaşımları ve politika oluşturma süreçleri Murat Ülgül’ün “Trump Giderken: Amerika Birleşik Devletleri’nin Karadeniz Politikası, 2020”; Pelin Çolak ve Ceren Hakyemez’in “NATO ve Geniş Karadeniz Havzası: 2020”; Müge Yüce’nin “Geniş Karadeniz Havzası’nda Çin’in Yeniden Konumlanma Stratejisi: 2020”; ve Fevzi Kırbaşoğlu ve Özgür Tüfekçi’nin “Avrupa Birliği’nin Geniş Karadeniz Havzası’na Yönelik Politikaları: 2020” başlıklı makaleleriyle incelenmektedir.

Son bölümde ise ilk iki bölümdeki makaleleri tamamlayıcı ve birleştirici olarak Rahman Dağ “Ukrayna ve Suriye Krizlerinin Kesişimi: Rusya ve Türkiye’nin Jeopolitik Mücadelesi”; İsmail Köse “Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz Havzası’nda Göç”; Bülent Şener “‘Kanal İstanbul’ Projesinin Montrö Boğazlar Rejimine Olası Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”; Anıl Çağlar Erkan ve Ayça Eminoğlu “Karadeniz Bölgesi Enerji Dinamikleri”; Nisa Erdem “Çevresel Sorunlar Bağlamında Karadeniz Havzasında Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası İş Birlikleri”; Ahmet Ateş “2020 Yılı Rus İstihbarat Faaliyetleri”; Büşra Yılmaz ve Murat Çemrek “Karadeniz ve Küreselleşme”; Bayram Güngör “Geniş Karadeniz Bölgesi’nde Entegrasyon Hareketleri ve Güç Mücadelesi: Jeoekonomik Bakış” makaleleriyle elinizdeki eserin tamamlanmasını sağlamışlardır.

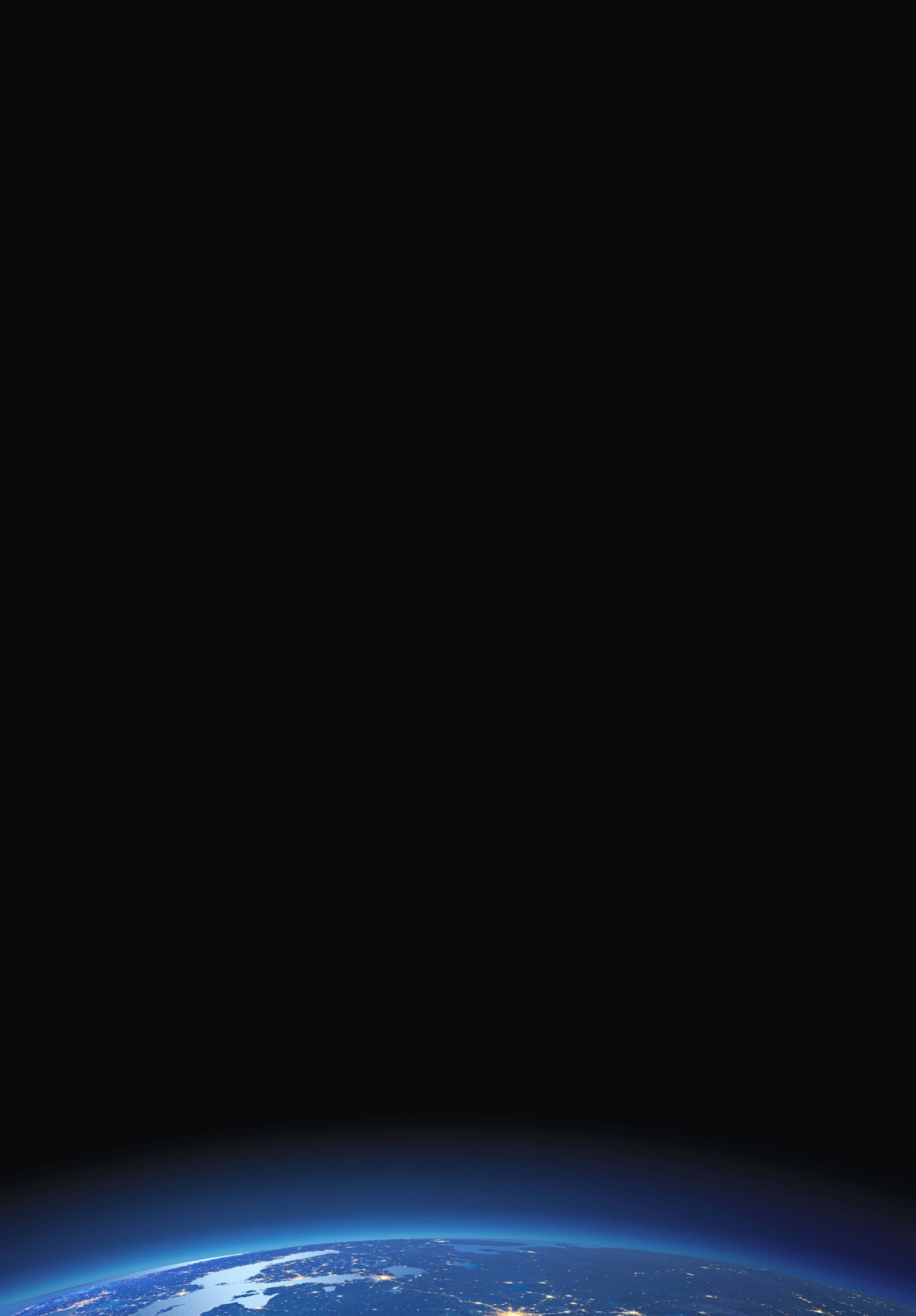
Yıllık mahiyetinde hazırlanan çalışmanın bu sayısının yayımlanması hususunda yazılarıyla katkıda bulunan değerli yazarlarımıza ve kitabımıza teveccüh gösteren saygıdeğer okurlarımıza teşekkür ederim.

DOÇ. DR. ÖZGÜR TÜFEKÇİ
KTÜ-SAM Müdürü
Trabzon - Nisan 2021

Bölge Ülkelerinin
2020 Görünümü

1. BÖLÜM

REFORM ARAYIŞININ GÖLGESİNDE UKRAYNA: 2020

Adnan Seyaz

[Dr., Kırklareli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Giriş

Her geçen yıl daha karmaşık hale gelen küresel siyasetin zorluklarını en derinden hisseden ülkelerden biri de Ukrayna'dır. Bölgesinde Gürcistan ve Moldova ile birlikte uluslararası kurumların koruyucu şemsiyesini yeteri kadar kullanmaktan mahrum kalan Ukrayna, Avrupa Birliği ve NATO'ya üyelik vizyonunu eskisine göre çok daha umutsuz da olsa sürdürmektedir.

2004 Turuncu Devrimi ve 2014 Yevromaydan Devrimi sırasında üyelik perspektifi vermeyerek Ukrayna halkı ve siyasetçilerini hayal kırıklığına uğratan AB, Kırım'ın işgali ve Ukrayna'nın doğusundaki karışıklıkların sürdüğü dönemde bu vizyonundan daha da uzaklaşmıştır. Aksine, AB üyelik vizyonuna bu yıl çok daha fazla ihtiyaç duyan Ukrayna, yönetim standartları ve ekonomik göstergeler açısından oldukça geridedir. Balkan ülkelerinin arasında benzer durumdaki ülkelerin üyelik perspektifini elde etmesi, Ukrayna'nın - Moldova ve Gürcistan ile birlikte - farklı bir vaka olarak ele alındığını göstermektedir. Hiç şüphe yok ki burada ayırıcı unsur Rusya tehdidinin çok daha yakın olması ve bu tehdide nasıl cevap verileceğini tespit eden ne bir iradenin ne de uzun soluklu bir stratejinin bulunmasıdır. Soğuk Savaş yıllarında Doğu ve Batı Bloku arasında kalan ülkeler gibi bugün de Ukrayna ne yazık ki tampon bölge olmanın zorluklarını yaşamaktadır.

2020, AB ve NATO ittifakı içerisindeki çatlakların son yılların en yüksek seviyesine ulaştığı bir yıl olmuştur. Brexit sürecinin tamamlanmasına sadece birkaç gün kala AB ve Birleşik Krallık ticaret anlaşması üzerinde anlaşabilmiş ve ilk defa bir ülke AB'den ayrılmıştır. Bütün taleplerine rağmen NATO ittifakından ihtiyacı olan Patriot Füze Savunma Sistemlerini temin edemeyen Türkiye, S400 Füze Savunma Sistemini Rusya'dan almış ve Sinop'ta gerçekleştirdiği testlerle de kullanıma hazır hale getirdiğini göstermiştir. Yılın son günlerinde ABD'nin CAATSA yaptırımlarına maruz kalan Türkiye'nin bu hamlesi, NATO içerisindeki anlaşmazlıkların dışa vurulan önemli bir örneğini oluşturmuştur. Bu gelişmeler neticesinde ortak hareket etmekten aciz bir görüntü veren ittifakın yeni üyelerin kabulü konusunda Ukrayna'ya yeşil ışık yakması çok daha zor olacaktır.

Bu bağlamda Ukrayna, Moldova ve Gürcistan ile birlikte, AB ve NATO'ya katılımlarının kısa dönemde mümkün olmadığı anlayışını sindirmeli ve oldukça uzun bir döneme yönelik perspektif geliştirerek stratejisini belirlemelidir. 2020 yılında yaşanan gelişmeler Ukrayna'nın AB ile NATO ittifakının tutumundan çıkardığı dersler sonucunda bu doğrultuda hareket ettiğini göstermektedir. 2020 yılı içerisinde NATO'nun Geliştirilmiş Fırsatlar Ortağı olarak kabul gören Ukrayna, Barış ve Güvenlik için Bilim Programı'nda yoğun aktiviteler yürütürken üye olmadan elde edeceği en fazla desteği sağlamaya çalışmaktadır. Buna ek olarak, Birliğin ve İttifak'ın mevcut tutumu sonucunda kısa dönemde Ukrayna için en makul strateji, uluslararası alanda ABD'den güvenlik şemsiyesi talep etmektir. Bu bilgiler ışığında bu çalışma, Ukrayna'nın 2020 yılı içerisinde nasıl bir uluslararası konjonktürde mücadele ettiğini açıklayarak Ukrayna dış politikasının temel parametrelerini ortaya koymaktadır. ABD, NATO, AB ve Türkiye gibi net bir şekilde ülkenin toprak bütünlüğünden yana olduklarını belirterek siyasi, askeri ve ekonomik desteklerini sunan ülke ve örgütlerin Ukrayna ile ilişkileri ayrı

başlıklar altında değerlendirilmiştir. Ukrayna siyasetinin işleyişı ise dış politika ve burada alınan kararların uygulanmasını etkilediği seviyede yer bulmuştur. Rusya Federasyonu, hem Ukrayna'nın Kırım yarımadasını işgal eden hem de bölgesel bir güç olarak ülkenin doğusundaki çatışmaların sona ermesinde masada bulunan taraflardan biridir. Bu yönüyle ayrı bir başlık altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Uluslararası Siyasetin Değişen Doğası ve Ukrayna Dış Politikası

Uluslararası siyaset, özellikle ABD'nin Irak işgalindeki tek taraflılığı ve başarısızlığı sonrasında 1990'lardan çok farklı bir yöne doğru evrilmiştir. ABD'nin tek kutuplu dünya düzeni iddiasının geçersizliği netleştikçe küresel ilişkilerde olduğu gibi bölgesel ilişkiler de karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Eski Sovyet ülkelerinin önüne konulan 1990'ların ekonomik ve siyasi liberalleşme reçetesinin on yılın sonuna gelindiğinde tek çözüm yolu olmadığı görülmüştür. Liberal demokratik düzenin liderliğini yürüten ABD'nin zayıflaması ile birlikte Rusya'nın etkinliğini artırması, Çin ve Hindistan'ın yükselişı çok kutuplu dünya yapısının habercisi olmuştur. Bu çerçevede eski Sovyet ülkeleri farklı çizgiler izlemeye başlamış ve hem AB ile ABD hem de Rusya bu gerçeğe göre bölgesel politikalarını güncellemek zorunda kalmıştır (Chimiris, 2019: 1). 2020 yılı bu çerçevede başka birçok bölgede olduğu gibi Ukrayna ve Karadeniz Havzasında da değişen uluslararası siyasetin izlerini taşımaktadır.

Uluslararası sistemin çok kutuplu yapısı birçok ülkeye ABD ve Rusya'dan başka ittifak alternatifleri üretebilme imkânı tanısa da Ukrayna gibi coğrafi olarak Avrupa ile Rusya arasında sıkışmış durumdaki bir ülke için aynı şartlar çok da geçerli değildir. Rusya, Doğu Avrupa bölgesindeki gelişmeleri kendi etki alanında gerçekleşen gelişmeler olarak görmektedir. 2002 Prag zirvesinde İran'ın nükleer projesi karşısında bölgeye füze

savunma sistemleri yerleştirilmesi kararı alınması ve Polonya ile Çekya'nın bu füzelerin topraklarında konuşlandırılmasına yeşil ışık yakması üzerine Rusya, bu adımı bir tehdit olarak algıladığını ifade etmiştir. ABD ve Polonya'nın projeyi 2008'de resmi anlaşmaya dönüştürmesi Rusya'nın Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması'ndan çekilmesiyle sonuçlanmıştır (Mankoff, 2012). İzleyen yıllarda NATO, projeyi iptal ederek AEGİS gemilerinin kullanımını öngörünce Rusya da Kaliningrad'da kurmayı planladığı füze sistemi projesini iptal etmiştir (BBC News Türkçe, 2009). Bu gelişmeler, NATO ittifakı ile Rusya'nın Doğu Avrupa üzerindeki etki mücadelesini ortaya koymaktadır. Ukrayna, hem Turuncu Devrim öncesi ve sonrasında hem de 2006/2009 gaz krizinde kendisinin NATO'nun güvenlik şemsiyesi altındaki Polonya ve Çekya'ya göre farklı bir konjunktürde mücadele verdiğini fark etmiştir.

NATO ile yakın ilişkileri bulunsa da Ukrayna, NATO güvenlik şemsiyesinden mahrum kalmış ve toprak bütünlüğünü koruyamamıştır. Kırım'ın işgali ile yetinmeyen Rusya, ülkenin doğusundaki istikrarsızlık sahalarının Kiev'e karşı mücadelesine verdiği destekle bölgede en az NATO ittifakı kadar etkin olmak istediğini uluslararası hukuku çiğneyerek göstermiştir. ABD ve AB yaptırımları Rusya'yı birçok alanda zor durumda bıraksa da yedi yıl geride kalmasına rağmen Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü yeniden sağlayacak ne bir mekanizma ne de bir politika geliştirilmiştir. Geçtiğimiz günlerde ABD Başkanlık koltuğuna oturan Biden, adaylık sürecindeki röportajında Ukrayna'yı ABD'nin dış politikasında bir öncelik olarak gördüğünü, kendisini savunabilmesi için askeri destek verileceğini, Obama-Biden dönemindeki askeri eğitim programına yeniden işlerlik kazandıracığını, enerji bağımsızlığına destek olmak için Amerikan şirketlerinin yatırımlarını sağlayacağını ifade etmiştir. Bu politikasındaki hedefinin Rusya'nın bu adımları sonucunda ödeyeceği bedelin en yüksek noktaya çıkarılması olduğunu ilan etmiştir (CFR, 2019). 3 Kasım 2020 seçimlerinde kazandığı Başkanlığının ilk

gününe Trump döneminin izlerini silmek üzere 17 kararnameyi imzalayarak başlayan Biden'ın Ukrayna konusundaki adımları Ukrayna'nın Rusya'ya karşı geliştireceği politikalarında bir dönüm noktası olacaktır.

Son dönem Ukrayna dış politikasının özellikle son altı yılı ülkenin Avrupa-Atlantik ittifakının içinde yer alması ve Rus işgali karşısında toprak bütünlüğünü sağlamak için uluslararası destek üretme çabası ile geçmiştir. Acil durum kaygısı ile ihtiyaçların değişmesi Ukrayna'nın bağımsız bir dış politika anlayışı geliştirmesini engellemiştir (Shyrokykh, 2018). Bölgesel ve küresel güçlerin vekil savaşları üzerinden kozlarını paylaştığı istikrarsız coğrafyalar çevre ülkeler için de tehdit oluşturmaktadır. Bunun en güncel iki örneğini Ukrayna tecrübe etmiştir. Ukrayna hava sahası üzerinden geçen Malezya Havayolları'na ait MH17 sefer sayılı yolcu uçağının ülkenin doğusundaki çatışma bölgesinden atılan bir füze ile vurulması sorumluları tespit edilemeden kalan ve zihinlere kazınan bir olaydır. Ukrayna, 2020 yılına ise bu sefer kendi topraklarından uzakta ancak Ukrayna Havayolları'na ait PS752 uçuş numaralı yolcu uçağının 8 Ocak'ta düşmesi ile başlamıştır.¹ Tahran İmam Humeyni Uluslararası Havalimanı'ndan kalkan ve Tahran-Kiev seferini yapan uçak ile kısa bir süre sonra irtibat kesilmiştir (BBC News, 2020).

Uçağın düşme nedenleri üzerine araştırmalar devam ederken enkaz parçalarından uçağın bir füzeyle düşürüldüğünün anlaşılması İran'ı zor durumda bırakmıştır. Olay, 3 Ocak'ta Irak'ta bir ABD siha saldırısıyla İran Devrim Muhafızları komutanı Kasım Süleymani'nin öldürülmesi ve İran'ın misilleme yaparak Irak'taki ABD üslerine füze saldırısı

---

¹ Boeing 737-800 tipi uçakta mürettebat dâhil 176 kişi yaşamını yitirmiştir. Uçak yolcularından 55 kişinin Kanada vatandaşı, 30'unun Kanada'da oturma izni bulunan kişiler olması sebebiyle kaza, 1985'ten beri Kanada tarihinin en ölümcül kazasıdır. Bu durum, Kanada lideri Justin Trudeau ve diğer yetkililerin olayla yakından ilgilenmesine yol açmıştır. Uçaktaki diğer yolcular İran, Ukrayna, İsveç, Afganistan ve Birleşik Krallık vatandaşlarıdır.

düzenlemesinin hemen arkasından bölgedeki tüm aktörlerin tetikte beklediği bir dönemde gerçekleşmiştir. Yerel halkın paylaştığı video görüntüleri ve çeşitli istihbarat kurumlarının açıklamaları üzerine 11 Ocak 2020’de İran hükümeti uçağın füze sanılarak yanlışlıkla imha edildiğini kabul etmiştir (Goodale, 2020). Yıl içerisinde İran ve Ukrayna liderlerinin görüşmeleri devam etmiş ve İran tazminat ödemeyi kabul etmiştir.

2020 yılı tamamlandığında Zelenski’nin geride kalan yaklaşık iki yıllık başkanlık dönemi boyunca mevcut durumu değiştirecek nitelikte adımlar atamadığı görülmektedir. Rus saldırganlığı sonrasındaki karmaşada uluslararası desteği artıracak ve Avrupa-Atlantik ittifakı ile ilişkilerini geliştireceği vaatleriyle seçilen Zelenski, tüm dünya ülkeleri gibi 2020 yılı ilkbaharıyla birlikte korona virüs salgını ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Her yıl Ukrayna dış politikasını değerlendiren Foreign Policy Council Ukrainian Prism, seçim sürecinin etkisinde geçen 2019 yılında iç politika konularının gündeme hâkim olmasının etkisiyle 2018’de B negatif olan derecelendirmesini 2019’da C pozitive düşürmüştür (Shelest, 2020). 2021’in ortalarında açıklanması beklenen 2020 derecelendirmesi korona virüs salgını sürecini de kapsayacağından merak konusudur.

Korona virüs pandemisi bir yandan ülkeleri sağlık sistemleri ve ekonomileri açısından çok zor durumda bırakırken diğer yandan yeni fırsatlara da kapı aralamaktadır. Ukrayna’nın Antonov ailesine ait AN-225 tipi dev kargo uçakları, pandemide ihtiyaç duyulan hayati önemdeki malzemelerin tedarik edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Gerekli malzemeleri Çin’den alıp ABD ve Avrupa ülkelerine ulaştıran Ukrayna’nın dev uçakları, 2020 başında görevine başlayan ülkenin yeni Dışişleri Bakanı Dmytro Kuleba’nın dış politika vizyonuna hizmet etmiştir. Ona göre Asya Pasifik, Ukrayna dış politikasında en önemli önceliklerden biri olacaktır ve Ukrayna Avrupa ile ekonomik ilişkilerinin yürütülmesinde bir geçiş

güzergâhı rolünü üstlenmelidir (Kuleba, 2020). Bu kapsamda 2020 verileri göz önüne alındığında pandeminin olumsuz etkilerine rağmen Ukrayna-Çin ticareti %20 artarak 15 milyar dolarlık rekor bir hacme ulaşmıştır. Üstelik Çin ile ticaret hacminin yaklaşık yarısı Ukrayna'dan Çin'e ihracat şeklinde gerçekleşmiş ve 2019'a göre %90'ı aşan bir artış kaydedilmiştir (Ukrayna Dışişleri Bakanlığı, 2021). Bu veriler Kuzey Atlantik İttifakı ve Rusya arasına sıkışmışlıktan kurtulma çabasındaki bir ülke için umut verici gelişmelerdir.

İç Politika: İşgal, Yolsuzluk ve Pandemi

Bir aktör olan Zelenski, daha önce rol aldığı bir dizide Halkın Hizmetkârı (Sluha Narodu) Partisi lideri ve başkan rolünde yer almıştır. Yıldızının parlamasından sonra Mayıs 2019 Ukrayna başkanlık seçimlerinde aday olarak ilk turda %30 ikinci turda ise %73 gibi tarihi bir oy oranı ile 5 yıllığına başkan seçilmiştir (Dickinson, 2019). Yaklaşık 2 yıldır görevde bulunan Zelenski, Ukrayna halkının birlik beklentisini karşılamaya çalışmış, yolsuzlukla mücadeleyi ön plana almış, Donbas çatışmalarına son vereceğini ve çözüm bulacağını vaat etmiş ve halkın ekonomik refahını artırmayı hedeflemiştir.

Zelenski, göreve geldikten sonra ülkenin bir numaralı gündemi olan Donbas çatışmalarına odaklanmış ve Rusya, Almanya ve Fransa'nın katılımıyla gerçekleşen Minsk görüşmelerini canlandırmıştır. 2019'da iki 2020'de de bir kez tutukluların değişimi bu sayede hayata geçmiştir. Cephe hattında en ölümcül çatışmaların yaşandığı yerlerde birliklerin karşılıklı olarak çekilmesine karar verilse de geçen aylarda asker kayıplarında bir azalma olmadığı görülmektedir. 2020'nin ilk aylarındaki çatışmalarda ölümlerin artması Normandiya formatındaki² görüşmelerin de daha sonraki bir tarihe ertelenmesine sebep olmuştur (Minakov, 2020). Böylece

---

² İlk kez 2014 yılında Normandiya çıkartmasının yıl dönümünde bir araya geldikleri için 'Normandiya Dörtlüsü' olarak anılan ve Ukrayna, Fransa, Almanya ve Rusya liderlerinin katılımıyla gerçekleştirilen zirvedir.

Zelenski'nin, iktidarının en önemli vaadi olan Donbas'ta çatışmaların sonlandırılması konusunda 2020 sonu itibariyle bir başarı sağladığını söylemek gerçekçi olmayacaktır.

Zelenski'nin tarihi düzeyde bir destekle başkanlık koltuğuna oturmasını sağlayan en önemli argümanlarından biri de yolsuzlukla mücadelede umut olmasıydı. Göreve geldikten sonra Poroşenko'nun koyduğu sınırları ortadan kaldıracak adımlar attı. Kamu çalışanlarının edindikleri zenginliklerin hesabının sorulmasını sağlayacak bir yasal düzenlemeyi Verhovna Rada (Ukrayna Meclisi)'dan geçirdi. Yolsuzlukla mücadele eden kurumların reformu ve Zelenski'ye sadık isimlerin atanması da bu anlamda umut veren adımlar olarak not edildi (Minakov, 2020). Ancak, Poroşenko'ya sadık Oleg Hlaskovski, Yuri Hrumçak gibi isimlerin tutuklanmasına rağmen son dönemde Zelenski'nin yakın çevresinden isimlerin yolsuzlukla suçlandığı videolar ortaya çıkmıştır. Bunların hükümet tarafından görmezden gelinmesi hayal kırıklığı yaratmıştır (Gagne-Acoulon, 2020). Koronavirüs gölgesinde ekonomisi zarar gören Ukrayna'nın dış borçları da düşünüldüğünde ülkenin büyük oranda IMF'den alacağı krediye bağlı olduğu görülmektedir. Yolsuzluk ile mücadelede bu fonların onaylanması açısından da kritik önemdedir.

Zelenski'nin yaklaşık bir yıllık performansı sonunda yıl ortasında yapılan kamuoyu yoklamalarına göre halkın %59'u Zelenski'ye güvenini ifade etmektedir. Partisi Sluha Narodu'ya olan destek ise %42.2 olarak tespit edilmiştir. Kamuoyunun Zelenski'den beklentilerine bakıldığında ise ekonomiden önce ilk sırada Donbas'taki çatışmaların sonlandırılması %64 oranla ilk sırada yer alırken ikinci sırada da %45 ile yolsuzlukla mücadele gelmektedir. Kamuoyu yoklaması, pandeminin ilk günlerinde gerçekleştirildiğinden sağlık hizmetleri, ekonominin arkasından dördüncü sırada yer almıştır (Raitinggroup, 2020).

2020 yılı Mart ayında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) koronavirüs salgınını pandemi olarak ilan etmiştir. Pandemi, Ukrayna'da

Nisan ve Mayıs aylarında her gün yaklaşık yeni 500 vaka ile kendini hissettirmiştir. Temmuz'dan itibaren her ay istikrarlı bir artış gösteren vaka sayısı, Kasım ayının sonunda günlük 16 bini aşarak zirve yapmıştır. 2020 sonu itibariyle günlük 5 bin vaka seviyesine gerileyen ülkede korona virüs kaynaklı toplam ölüm sayısı bu satırların yazıldığı tarih itibariyle 21 bin 861'e ulaşmıştır (WHO, 2021). Kasım 2020'de Zelenski'nin kendisinin de korona virüs testi pozitif çıkmış ve hastalığı yüksek ateşle atlatmıştır. Ancak, ülkesi süreci daha ağır yaşamaktadır. Kasım 2020'de hastalığın zirve yaptığı dönemde Ukrayna Sağlık Bakanı Maksim Stepanov, tıbbi malzeme ve yeterli yatak kapasitesinin bulunmaması sebebiyle ülkenin bir sağlık krizine çok yakın olduğunu belirtmiştir (Sanders, 2020). Bunun üzerine acil ihtiyaçları karşılayan eczaneler vb. gibi sektörler hariç ülkede sıkı tedbirler alınmıştır.

Dış politikada Donbas çatışmalarına son veremeyen Zelenski, iç politikada korona virüsün de etkisiyle zor günler yaşayan sağlık sistemi yüzünden eleştirilere maruz kalmıştır. 2020 sonunda gerçekleşen yerel seçimlerde Zelenski beklediği desteği yakalayamamıştır. Odesa ve Harkiv gibi görevdeki başkanların çeşitli spekülasyonlar ile itibar kaybettiği şehirler dâhil 10 büyük şehrin hiçbirinde Zelenski'nin partisi, belediye başkanlıklarını kazanamamıştır. Bu sonuçların ortaya çıkmasında âdem-i merkeziyetçi reformların etkili olduğu söylenebilir (Romanova ve Umland, 2019). Yeni seçim kanunu ile belediye başkan adaylarının bir siyasi parti üyesi olma zorunluluğu birçok küçük, şehir bazında etkili siyasi partinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu da ulusal birlik ihtiyacı olan ülkede 144 partinin ortaya çıkarak siyasal alanı parçalaması anlamına gelmektedir (Lutsevych, 2020). Muhalif partilerin erken seçim çağrılarına yol açmasına kesin gözüyle bakılan bu sonuçlar, Zelenski'nin uluslararası arenada takınmak istediği güçlü lider tavrını olumsuz etkileyecektir.

NATO ile İlişkiler

Ukrayna, bağımsızlığını kazanmasından hemen sonra Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne üye olmuş ve NATO ile ilişkilerini geliştirmek istediğini göstermiştir. 1994 yılında Barış için Ortaklık girişimine katılan ilk Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi ülke Ukrayna'dır. Bosna-Hersek'te Barışı Koruma Gücü içerisinde askerleriyle yer alan ülke, 2002 yılında üyelik hedefini açıklamıştır. 2004 Turuncu Devrimi sonrası ilişkiler gelişmiş ve 2008 yılında NATO, Ukrayna'nın gelecekte ittifak üyesi olacağını açıklamıştır (NATO, 2020).

2013 yılında ülkede başlayan karışıklıklara müdahil olan Rusya'nın izleyen yıl Kırım'a müdahalesi ve yarımadayı ilhaki NATO'nun sert tepkisine yol açmıştır. Her fırsatta Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğine vurgu yapan İttifak, Rusya'yı 12 Şubat 2015'te imzalanan Minsk Anlaşması'nı³ uygulamaya çağırmaktadır. Ukrayna parlamentosu, ülkenin NATO ittifakı üyelik vizyonunu yeniden ilan eden bir karar almıştır. Ancak, 2020 yılı itibariyle ülkenin doğusundaki karışıklıklar halen devam etmekte ve Rusya Minsk Anlaşmalarını uygulamaktan uzak durmaktadır. Dolayısıyla NATO stratejik konseptinde en önemli tehdit olarak tanımlanan Rusya'nın Ukrayna'da işgalci ülke olması NATO-Ukrayna ilişkilerinin doğasını da etkilemektedir. Toprak bütünlüğü sağlanamayan bir ülkenin NATO'ya üyelik süreci sanıldandan çok daha fazlasını ifade etmektedir.

Ukrayna-NATO ilişkilerinde yıl içerisinde dikkat çeken en önemli gelişme NATO'nun Ukrayna'yı Geliştirilmiş Fırsatlar Ortağı olarak tanımasıdır. İttifak'ın bu statüde tanıdığı çok fazla ülke yoktur. Gürcistan, İsveç, Finlandiya, Avustralya ve

---

³ 5 Eylül 2014 ve 12 Şubat 2015 Minsk Anlaşmaları; Ukrayna, Luhansk Halk Cumhuriyeti ve Donetsk Halk Cumhuriyeti, Rusya ve AGİT temsilcilerinin imzaladığı, çatışmaları sona erdirerek iki ayrılıkçı cumhuriyeti özerk statüler ile Ukrayna egemenliği altına alan protokollerdir. Başarısız olsalar da Ukrayna'nın doğusundaki istikrarsızlıklar üzerine daha sonraki görüşmelerin (Normandiya Formatı'nda olduğu gibi) temelini oluşturmuşlardır.

Ürdün'den sonra altıncı ülke olarak Ukrayna, Ortaklık Birlikte Çalışabilirlik Girişimi (Partnership Interoperability Initiative) kapsamında değerlendirilmiştir (QHA, 2020). Bu statünün elde edilmesinde Ukrayna'nın daha önce Afganistan ve Kosova'daki NATO operasyonlarında görev alması ve bu ülkelere asker göndermesinin yanı sıra Avrupa-Atlantik İttifakı'na uzun yıllardır gösterdiği bağlılık etkili olmuştur. Bu sayede Ukrayna, tekil ülkelere özel NATO imkânlarından faydalanabilecek, Birlikte Çalışabilirlik projelerine erişebilecek ve en önemlisi NATO tecrübesinden istifade edebilecektir (NATO, 2020) Bu bağlamda dikkat çeken noktalardan bir tanesi de ülkeye verilen bu statünün NATO üyeliğine giden yolda herhangi bir garanti verilmesi anlamına gelmediğinin belirtilmiş olmasıdır. Dolayısıyla, bir yandan ittifak çerçevesinde Ukrayna'ya her türlü destek sunulmaya çalışılmakta diğer yandan ise hem Gürcistan hem de Ukrayna örneğinde uluslararası hukuku gerektiğinde çiğneyebileceğini daha önce göstermiş olan Rusya'yı tekrar bu yola sevk etmemeye özen gösterilmektedir.

Bir diğer önemli gelişme Ukrayna'nın Barış ve Güvenlik için Bilim Programı (NATO SPS Programme) kapsamında 27 aktivite gerçekleştirmiş olmasıdır. Özellikle terörle mücadele kapsamında Dexter (Detection of Explosives and Firearms to Counter Terrorism) projesinin bayrak ülkesi olması kamu alanlarında insanların sirkülasyonunu durdurmadan patlayıcı ve ateşli silahların tespit edilmesini sağlayarak NATO ittifakına önemli katkılar sağlamıştır. Ukrayna ile yürütülecek olan 13 yeni projenin 2020'de onaylanmasıyla birlikte sivillerin ve askeri personelin kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer zararlı etkilerden arındırılması amaçlanmaktadır (NATO, 2020).

Ukrayna, Sovyet döneminden kalma eski ve kullanım ömrünü tamamlamış çok sayıda mühimmata sahiptir. Bu mühimmatların modernizasyonu mümkün olmayan çoğunluğu hem çevreye hem de asker ve sivil vatandaşlara tehdit oluşturmaktadır. 2005 yılında Ukrayna Hükümeti'nin NATO'dan talebi üzerine bu konu ile ilgilenmek üzere Güven

Fonu oluşturulmuştur. Bu kapsamda toplamda 29 bin 600 ton mühimmat ile 2 milyon 400 bin anti personel mayın imha edilmiştir. Bu fon dahilinde çalışan yaklaşık 110 kişiye de istihdam sağlanmıştır. 2020 yılında yeni bir safhası başlatılan bu fon ile yılsonuna kadar 1500 ton servis dışı kalmış mühimmatın daha imhası gerçekleştirilmiştir (NATO, 2020a). Türkiye de bu projeye sponsor olan 11 ülkeden biridir.

Avrupa Birliği ile İlişkiler

2019'un son günlerinde Ukrayna krizine çözüm bulmak için gerçekleştirilen Normandiya Dörtlüsü Zirvesi Paris'te gerçekleştirilmiş ve Minsk Anlaşmalarının uygulanması üzerine görüşmeler yapılmıştır (Habertürk, 2019). Zirve, 2020'nin Temmuz ayında işlemeye başlayan tutukluların değişimi süreci haricinde önemli bir değişiklik yaratmamıştır. Oysa temas noktasının iki yanında mayınlı arazilerin temizlenmesi, yeni giriş-çıkış kapılarının açılması gibi birçok sorun çözülme beklemektedir.

Yılın hemen başında AB-Ukrayna 6. Ortaklık Konsey toplantısı gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık altı ay kadar önce gerçekleştirilen önceki toplantıdan sonra geçen sürede ikili ilişkilerin seyri masaya yatırılmıştır. Oleksiy Honçaruk'un ilk kez başbakan olarak katıldığı toplantıya 8 Ocak'ta İran'da PS 752 uçağının düşürülmesinin değerlendirilmesi ile başlamıştır. Uluslararası standartlarda şeffaf bir soruşturma yapılmasının beklendiği ifade edilmiştir. 1 Eylül 2017'de yürürlüğe giren Ortaklık Anlaşması'nın hem AB hem de Ukrayna için olumlu bir gelişme olduğu kaydedilmiş ve geçen yılın ilk üç çeyreklik döneminde ikili ticaretin bir önceki yıla göre %13 arttığı kaydedilmiştir (European Council, 2020). Bu kapsamda 2013 yılından beri AB'ye yapılan ihracat, toplam miktarın içerisinde %26'dan %47'ye yükselmiş ve Ukrayna AB'ye en fazla tahıl ihraç eden üçüncü ülke olmuştur. Rusya %10.4 ile Ukrayna'nın en fazla ihracat yaptığı ülkeler arasında Çin (%17.74) ve Almanya'nın (%12.33) gerisinde kalmıştır (Kuzio, 2020: 8).

Ticaretin yanı sıra Haziran 2017’de vize serbestisinin yürürlüğe girmesini izleyen dönemde Ukrayna Devlet Sınır Muhafızları Birimi’nin verilerine göre 2018’de 17.5 milyon, 2019’da 18.65 milyon Ukrayna vatandaşı AB ülkelerini ziyaret etmiştir. Birlik ile Ukrayna arasında derinleşen ilişkiler açısından artan sosyal bağlantılar kayda değer gelişmelerdir. 2020’nin ilk üç ayında ise 3 milyon Ukraynalı AB ülkelerini ziyaret etmiştir. Geçen yılın aynı döneminde bu sayı 2.3 milyondur (Shengenvisainfo, 2020). Vize serbestisinin yanı sıra düşük maliyetli hava yolları şirketlerinin (Ryan Air gibi) Kiev, Harkov, Odesa ve Lviv kentlerinden Avrupa şehirlerine uçuşlar başlatması özellikle genç neslin Avrupa ülkelerini ziyaret etmelerine imkân vermiştir (Romanenko, 2017). Macaristan’ı ziyaret eden Ukrayna vatandaşı sayısı (3.4 milyon) neredeyse Rusya’yı ziyaret edenleri (3.9 milyon) yakalamıştır. Nisan 2020 itibariyle pandeminin tüm dünyayı etkisi altına alması her alanı olduğu gibi Ukrayna-AB ilişkilerini ve karşılıklı ziyaretleri de olumsuz etkilemiştir. Buna rağmen, Ukrayna vatandaşlarının Avrupa ülkelerine ziyaretlerinin artması dikkat çekmektedir.

Her fırsatta Rus saldırganlığını kınayan AB, 2020’nin ilk ayında gerçekleştirilen Ortaklık Konseyi toplantısında da Kırım Özerk Cumhuriyeti’nin ilhakını tanımadığını ve uygulanan yaptırımların devam etmesi beklentisini dile getirmiştir. Kırım yarımadasında Rusya hâkimiyetinde yerel seçimler düzenlenmesini, Kerç Boğazı’nın iki yakasının bir köprü ile bağlanmasını ve en son 23 Aralık’ta demiryolu bağlantısının sağlanmasını kınamıştır. Rusya’nın Haziran 2018’de başlattığı Denetleme Rejimi çerçevesinde Kerç Boğazını geçen gemilerin denetlenmesi Avrupa ülkeleri ile bağlantılı tüm gemileri de olumsuz etkilemiştir (EC AI Report on Ukraine, 2020: 9). 2020 yılı içerisinde pandemi döneminin etkisiyle önemli azalma gösterse de bu denetlemeler devam etmektedir. AB, her fırsatta Rusya’yı derhal Azak Denizi’nin güvenli ve istikrarlı bir şekilde kullanımını sağlamaya davet etmiştir (European Council, 2020).

Avrupa Birliği ile Ukrayna arasında ilk defa ikili bir zirve gerçekleştirilmiş ve pandemi şartlarına rağmen liderlerin Brüksel’de bir araya gelmeleri sağlanmıştır. Zirve sonrası alınan kararların ciddiyetini yansıtmaması bakımından önemli olan nokta Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel ve AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrel’in Avrupa Komisyonu’nu temsilen katılımlarıdır. Volodimir Zelenski’nin de Ukrayna’yı temsilen bulunduğu zirvenin bildirgesinde ekonomik ve siyasi entegrasyon sürecine olan bağlılık teyit edilmiştir.

Ülkede pandeminin etkisini en aza indirme noktasında AB, Ukrayna’nın en büyük destekçisi olmuştur. Bu kapsamda 190 milyon avroluk destek paketi ve 1.2 milyar avroluk finansal destek Ukrayna ekonomisine nefes aldirmiştir. Ayrıca, Birlik ile imzalanan Ortaklık Anlaşması ve Serbest Ticaret Anlaşması’ndan başarılı sonuçlar alındığı ve karşılıklı ticaretin son beş senede %65 arttığı kaydedilmiştir (EC, 2020: 2).

Avrupa Birliği, Rus saldırganlığı karşısında hem Kırım’ın işgalini hem de Ukrayna’nın Doğusunun istikrarsızlaştırılmasındaki rolü sebebiyle Rusya’yı kınamaktadır (EU EAS, 2020). AB, Ukrayna ve Rusya arasında ilişkilerin normalleşmesi için Minsk Anlaşması’nın temel alınmasını istemektedir. Bu anlaşmanın gereklerinin yerine getirilmediği sürece Rusya’ya uygulanan yaptırımların devam edeceği belirtilmiştir. Bu kapsamda Eylül 2020’de AB’nin Rusya’ya uyguladığı yaptırımların hedefindeki kişi sayısı 177’ye ve birim sayısı da 48’e çıkarılırken yaptırımların süresi de Mart 2021’e kadar uzatılmıştır (EC, 2020: 3). 2020’nin son günlerinde Rus ekonomisinin belirli bazı sektörlerini hedef alan yaptırımların 31 Temmuz 2021’e kadar uzatıldığı açıklanmıştır. Bu yaptırımlar Rus banka ve şirketlerinin AB’nin sermaye piyasalarına erişimini engellemektedir. Savunma ile ilgili her tür malzemenin Rusya’ya sevkini de yasaklamaktadır (EC, 2020).

Ukrayna'nın tüm olumsuzluklara rağmen istikrarlı bir demokratik düzene geçişı ancak kurumlarının güçlendirilmesini sağlayacak reformlar ile mümkün olacaktır. Güçlü devlet kurumları, vatandaşları öngörülebilir bir düzen içinde hizmet alabildikleri kurumsal bir yapıya kavuşturacaktır. Ülkenin içerisinde bulunduğu konjonktürde bunu birlikte başarabileceği yegâne yapı Avrupa Birliği ve Ortaklık Anlaşması sürecidir. 2019 yılı ve pandeminin etkisini gösterdiği 2020 yılı ikinci çeyreğine kadar bu anlamda önemli adımlar atılmıştır. Göreve başladıktan sonra Zelenski'nin vizyonu, parlamento çoğunluğunu da elinde bulundurduğundan önemli reformları hayata geçirmek olmuştur.

Aralık 2019'da seçim kanunu yenilenmiş ve 2020'de bazı teknik eksikliklerin giderildiği bir değişiklik daha yapılarak Ekim 2020 yerel seçimlerinde uygulanmıştır. Bu sayede istikrarsız bölgelerden kaçan 'yerinden edilmiş insanların' ve engeli bulunan insanların da oy kullanabilmesi sağlanmış, seçimlerde cinsiyet eşitliğine yönelik düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Roudik, 2020). Buna rağmen yerel seçimlerin Kırım ve Donbas'ta uygulanamaması da kayıtlara geçmiştir. Oy verme işleminin yapılamamasının yanı sıra Temas Hattı'nın iki yakasında yaklaşık 3.5 milyon insan halen insani yardıma muhtaç yaşamakta ve kontrolsüz top atışlarına maruz kalmaktadır. Pandeminin de etkisiyle 2020 yılının Haziran ayında BM tarafından öngörülen fonların sadece %28'i bölgeye ulaştırılabilmıştır (UN OCHA, 2020). Bu nedenle bölge insanları elektrik, su, barınma gibi temel ihtiyaçlardan mahrum kalmaktadır.

Yolsuzluğun ülke kurumlarının çalışmasını etkileyecek seviyede seyretmesi AB'nin Ukrayna'dan beklentilerine de yansımış ve Yolsuzluğa Karşı Yüksek Mahkeme 2019 sonunda Ukrayna kurumsal yapısına dâhil edilmiştir (EC AI Report on Ukraine, 2020: 2). Haziran 2020 itibariyle kararlarını vermeye başlayan mahkeme, istikrarlı ve verimli ülke yönetimi için

umut vermiştir. Finansal istikrar için önemli bir adım da Mayıs 2020’de gerçekleştirilen bankacılık düzenlemesidir. Ancak bu düzenlemenin ardından Ukrayna Ulusal Bankası’nın başkanının istifa etmesi bankanın bağımsızlığına gölge düşürmüştür. İstikrarsızlık göstergesi olan bu gelişmeler ve halen Ukrayna mahkemeleri ile uluslararası mahkemelerde devam eden milyar dolarlık yolsuzluk davaları, Avrupa Komisyonu Ortaklık Anlaşması Uygulama Raporu’na yansımıştır (EC AI Report on Ukraine, 2020). Zelenski’nin başkanlığı ile birçok alanda reform yapmak için gerekli ivmeyi yakaladığı düşünülen Ukrayna’nın 2020 yılı sonu itibariyle çok daha fazla yol kat etmeye ihtiyacı olduğu görülmektedir.

Türkiye ile İlişkiler

Tarihi 17. Yüzyıl’da Ukrayna Kozakları ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan anlaşmaya kadar varan ikili ilişkiler Sovyetler Birliği’nin çöküşü ile bugünkü yapısına kavuşmuştur. Rusya Federasyonu’nun eski Sovyet ülkelerine yönelik politikalarının Türkiye’nin bölgede etkin olma çabalarıyla kesişmesi, Kırım Tatarları ile var olan tarihi bağlar, Karadeniz Havzasının güvenliği bakımından Ukrayna’nın stratejik konumu Türkiye ve Ukrayna’yı bir anlamda birbirine mecbur bırakmaktadır (Ukrayna Ankara Büyükelçiliği, 2020). Türkiye Cumhuriyeti hem tarihsel bağlar ve stratejik çıkarlar gereği hem de uluslararası hukukun açık bir ihlali olması sebebiyle Ukrayna’nın Kırım Özerk Cumhuriyeti’nin Rusya tarafından işgal edilmesini kınamış ve kabul edilemeyeceğini her fırsatta dile getirmiştir (DW, 2020). Türkiye, 2014 yılında Ukrayna’nın toprak bütünlüğü ile ilgili BMGK kararının ve izleyen yıllarda ‘Özerk Kırım Cumhuriyeti ve Sevastopol Şehrinde İnsan Hakları Durumuna İlişkin Kararı’nın eş yazarı olmuştur (Ukrayna Ankara Büyükelçiliği, 2020). Son olarak 7 Aralık 2020’de BMGK’da kabul edilen ‘Kırım Özerk Cumhuriyeti ve Sevastopol (Akyar), Karadeniz ve Azak Denizi’nin Askerileştirilmesi Sorunu’ kararının eş yazarlığını yapan Türkiye, Türk Dışişleri personelinin tam desteğini

aktarması sebebiyle Dünya Kırım Tatar Kongresi (DQTK)'nden takdir görmüştür (QHA, 2020).

Ukrayna-Türkiye ikili ilişkileri Rusya'nın saldırgan tavrı karşısında takınılan ortak tavırdan çok daha ötesine geçmektedir. 1 Haziran 2017 itibariyle kimlik kartlarıyla karşılıklı seyahatin mümkün olması toplumlar arası ilişkilerin gelişmesine de imkân sağlamıştır. 2019 yılında Türkiye'yi 1.5 milyondan fazla Ukraynalı turist ziyaret etmiş (Çurku, 2019), 2020 yılında ise pandemi şartlarına rağmen bu sayı 1 milyonu aşmıştır. Türkiye, Ukraynalıların en fazla tercih ettiği destinasyon olmuştur (Hürriyet, 2021). Şubat 2020'de Cumhurbaşkanı Erdoğan Ukrayna'yı ziyaret etmiş ve Kiev'deki Mariyinski Sarayı'nda Zelenski ile bir görüşme yapmıştır. Bu ziyarette Erdoğan 36 milyon dolarlık askeri yardım sözü vermiş ve iki lider 2023 hedefi olarak ikili ticaretin 10 milyar dolara çıkarılmasını kararlaştırmışlardır (Melanovski, WSWS, 2020). Bu ziyaretin hemen ardından Zelenski, iki ülke arasında serbest ticaret anlaşmasının imzalanmasına sadece bir adım kaldığını ve Kırım'ın işgali gibi bölgesel sorunların çözülmesinde Türkiye Cumhurbaşkanı'nı da masada görmek istediğini ifade etmiştir (Çurku, 2020).

2019'da 6 adet Bayraktar TB2 insansız hava aracını 69 milyon dolara Türkiye'den alan Ukrayna, 2020'de ortak üretim ile yapılacak 48 adet daha insansız hava aracının alımına talip olduğunu açıklamıştır (Habertürk, 2020). Türkiye, İHA teknolojisinde Dünya ülkeleri arasında ABD, İsrail ve Çin gibi birkaç ülkenin hemen arkasında zikredilmektedir. Türkiye'nin motor üretimi ve füze teknolojisi alanındaki eksikliklerini Ukrayna'nın birikimlerinden faydalanarak gidermek istemesi, iki ülkenin geride kalan birkaç yılda olduğu gibi önümüzdeki yıllarda da askeri teknoloji alanında işbirliği yapabileceğini göstermiştir. Ocak 2020'de düzenlenen Savunma Sanayii İşbirliği Ortak Komisyonu yedinci toplantısı bu işbirliğinin göstergesidir. İkili ilişkilerin yüksek düzeyli seyri her yıl olduğu gibi 2020'de de sekizincisi düzenlenen Yüksek Düzeyli Stratejik

Konsey toplantısı ve Dışişleri Bakanları Stratejik Planlama Ortak Grubu çerçevesinde devam etmiştir.

Karadeniz Havzasının gerek NATO-Rusya gerginliğinin ortaya çıktığı saha olması gerekse de enerji nakil güzergâhları üzerinde yer alması Ukrayna-Türkiye işbirliğinin bölgedeki hassas dengeleri de etkileme potansiyeli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye, bölgedeki gerilimler ve Rus saldırganlığı karşısında Ukrayna'nın ABD'yi Karadeniz Havzasına davet eden tutumuna karşı yapılan uyarıları dikkate almalıdır (Sudagezer, 2020).

İkili ticaret ve savunma sanayi işbirliği açısından ikili ilişkiler gelişse de son dönem gelişmeleri göz önüne alındığında Ukrayna'nın Türkiye kaynaklı rahatsızlıklarının bulunduğu unutulmamalıdır. Türkiye'nin Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'ne Rus delegasyonunun dönmesi yönünde oy kullanması Ukrayna'yı hayal kırıklığına uğratmıştır. Rusya'nın uluslararası alanda çeşitli platformlardan dışlanarak buradaki temsil olanağından mahrum kalması önemli bir yaptırımdır, ancak bu yaptırım Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde 62 hayır oyu 10 çekimser oy ve 118 evet oyu ile kaldırılmıştır. Ocak 2020'de açılan ve Ukrayna'yı bypass eden Türk Akımı Doğalgaz Boru Hattı, Rusya'dan S400 alımı ve Türkiye'nin Montrö Anlaşması'nın dokunulmazlığını savunmasını Ukrayna ulusal çıkarları bakımından rahatsız edici olarak değerlendirmektedir (Bureiko, 2020: 180). Kuzey Akımı II hattı gibi Türk Akımı da Ukrayna topraklarını bypass ettiğinden hem Ukrayna'nın alacağı transit geçiş ücretinden mahrum bırakmakta hem de Rusya'nın Ukrayna'dan geçen hatta gaz pompalama zorunluluğunu azaltarak Ukrayna'yı zor durumda bırakmaktadır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ise Ukrayna tarafından acil müdahale gerektiren durumlarda (2008 Gürcistan'a Rusya müdahalesi ve 2014 Kırım'ın işgali örneğindeki gibi) Batı'dan gelebilecek yardımların önünde bir kısıt olarak görülmektedir (Arıdemir, 2016: 250).

Ukrayna'nın Batılı müttefiklerini bölgeye daveti ve ABD'nin bölgede varlık gösterme çabaları, Boğazlar konusu ve Montrö Anlaşması'nın tekrar tekrar gündeme getirilmesine sebep olacaktır. Diğer yandan Suriye ve Libya'da yaşanan gelişmelere Türkiye'nin Ukrayna üzerinden cevap vermesi uluslararası arenada Rusya'ya bir mesaj iletilmesi bakımından mümkün olsa da Karadeniz Havzasının istikrarını daha fazla tehlikeye atacak seviyeye ulaşmamalıdır. Türkiye, son yıllarda giriştiği proaktif dış politika adımları ile bölgede etkisini artırırken izlediği denge siyasetini de terk etmemelidir.

Rusya ile İlişkiler

Ukrayna-Rusya ilişkilerinde son dönem çatışmaları ile ortaya çıkan gerilimin temelleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından beri Rusya'nın Ukrayna'nın bağımsız dış politikasını sindirememesinde yatmaktadır. Bu anlamda Ukrayna ne zaman Rusya'dan bağımsız adımlar atsa Rusya'dan karşılık görmüştür. 2014 yılı başlarında Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin ilhak edilmesi de AB yörüngesinde ciddi adımlar atmaya kalkışan Ukrayna'ya karşı Rusya'nın verdiği en önemli cevaptır. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken nokta böyle büyük bir adımın ikili ilişkilerde yarattığı kalıcı etkidir.

İlk olarak, son yıllarda en fazla yaralanma, ölüm ve insan hakları ihlallerinin yaşandığı Ukrayna'nın doğusunda Rus yanlısı 'Doğu Ukrayna Bölgeleri' kalmamıştır. Çatışmalar Donbas ve Ukrayna arasında devam etmektedir. Cephe hattına yakın diğer bölgelerde (Örneğin; Dnipropetrovsk, Zaporizhzyhya vd.) Ukrayna vatanseverliğinde önemli oranda artış görülmektedir (Kuzio, 2020: 3). Eylül 2020 itibarıyla BM'nin verilerine göre bölgede çatışma ile ilişkili olarak 3368'i sivil olmak üzere toplam 13200 kişi hayatını kaybetmiştir (EC AI Report on Ukraine, 2020: 9). Ukrayna'nın doğusunda ateşkes sürekli ihlal edilmiş ve çatışmalar yıl boyunca devam etmiştir. AGİT'in Özel Gözetleme Misyonu'nun bölgeye erişimi aylarca engellenmiş ve coronavirus pandemisi bunun için dayanak

olarak kullanılmıştır (OSCE SMM to Ukraine, 2020). Bu adımlar Ukraynalı bölge halkı üzerinde birleştirici bir etki yaratmıştır.

İkinci önemli etki ise askeri gücünü ön plana çıkararak uluslararası hukuku net bir şekilde ihlal eden Rusya'nın bölgede yumuşak gücünün çöküşe uğramasıdır. Rusya'ya olumlu yaklaşımların oranı %90'dan %30'a düşmüştür. 2009 yılında Ukrayna'da Putin'e olumlu yaklaşımların oranı ise %59 iken on yıl sonra 2019'da bu oran %8 civarındadır (Yermolenko, 2020). Rusya, bu çöküşün farkında olduğundan Ukrayna kamuoyunda, Batı'nın Ukrayna'yı yalnız bıraktığı ve bölgedeki esas düşmanın Batı olduğu algısını oluşturmaya çalışmaktadır. Enformasyon savaşları şeklinde gerçekleşen bu algı yönetme operasyonları Rusya'nın Sovyet döneminden beri çok etkin olduğu bir alandır. Ancak, Ukrayna bizzat eski bir Sovyet ülkesi olarak bir dizi tedbir ile harekete geçmiştir. 2020 yılında Başkan Zelenski'nin süresini uzattığı düzenlemeler ile Ukrayna, 2014'ten itibaren uygulanan Rus televizyonlarının ülkede yayın yapması yasağını, 2016'dan itibaren uygulanan Rus kitaplarının ülkeye giriş yasağını ve 2017 yılından itibaren uygulanan tehdit olarak görülen Rus vatandaşlarının ülkeye giriş yasağını devam ettirmiştir. Bu yasaklar Facebook'un Rus muadili olan VKontakte, Odnoklassniki gibi platformları da kapsamakta ve ülkedeki Rus etkisini en aza indirmektedir. Öyle ki 2020 itibarıyla Facebook'u kullananların oranı %60'ı bulurken yasakların etkisiyle VKontakte'yi kullananların oranı sadece %7'dir (Kuzio, 2020: 7-8).

Ukrayna halkının Zelenski'den en büyük beklentisi Donbas çatışmalarının sonlandırılmasıdır. Donbas'taki çatışmalara yönelik politikası en kısa zamanda ateşkesin sağlanmasıdır. Ancak, tarafların askeri güçlerinin görece bir simetri oluşturması ve iki tarafın da ateşkes sağlanması durumunda karşı tarafın lehine olacak şekilde süreci kaybedecekleri algısı Temmuz 2020'de ilan edilen ateşkesin öncekiler gibi hemen sona ermesine neden olmuştur (ICC, Ağustos 2020).

Diğer yandan, Donbas'taki çatışmaların nihayete erdirilmesi Zelenski gibi siyaset tecrübesi bulunmayan bir liderin yanı sıra tecrübeli devlet adamları için bile 'iki ucu keskin kılıç' ibaresi ile tanımlanmalıdır. Nitekim başkanlık ofisinin başındaki isim olan Andrey Yermak, Zelenski'nin tam yetkili temsilcisi Dmitri Kozak ve diğer yetkililer 11 Mart 2020'de Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri ile Danışma Konseyi kurulmasına dair bir protokol imzalamışlardır. Bu protokol, bölgede Rusya'nın vekilleri (proxy) olan ayrılıkçı iki cumhuriyetin protokolün tarafları olarak tanındığı şekilde ağır eleştirileri beraberinde getirmiştir (Obe, 2020). Aynı dönemde bir de Denis Şmıgal'ın başbakanlığa getirilerek 17 bakanlı kabinede 11 bakanın yolsuzluğa karşı mücadelede yetersiz kalması gerekçesiyle değiştirilmesi istikrarsızlık algısı yaratmıştır. Buna bağlı olarak kamuoyunda Zelenski'ye olan desteğin %80'lerden %50'lere kadar düştüğü gözlemlenmiştir (Obe, 2020).

Ukrayna Müşterek Kuvvetler Operasyonu'nun verilerine göre Rusya, ülkenin doğusunda ayrılıkçı bölgelerin halkına yaklaşık 200 bin Rus pasaportu vermiştir (EC AI Report on Ukraine, 2020: 9). Nisan 2019'da Putin'in imzaladığı başkanlık kararnamesi ile mümkün olan bu işlem, hem Ukrayna egemenlik haklarının hem de Minsk Anlaşması'nın açık ve net ihlalidir. Yanı sıra Rus pasaportuna sahip bu Ukrayna vatandaşlarının Rus anayasasındaki değişiklikler üzerine yapılan referandumda oy kullanmaları için 2020 Haziran ayı sonunda yoğun çaba harcanmıştır. İlhakı gerçekleştirilen Kırım Özerk Cumhuriyeti ise Rusya'nın bir bölgesi olarak oylama sürecine dâhil edilmiştir (Ukrinform, 2020; BBC News, 2020). Bunun da gösterdiği gibi Ukrayna'da başkanlık koltuğuna kim oturursa otursun bölgede büyük bir güç olan Rusya ile ilişkilerin düzeltilmesi bir yana ateşkese dayalı görelî bir istikrar sürecinin başlatılması bile çok zordur.

Siyasete girmesinden önce genç bir komedyen olan Volodimir Zelenski'nin iktidara gelmesiyle Rusya yanlısı medya kuruluşlarının takındığı tavır değişmiştir. Kırım'ın

kaybedilmesi ve Donetsk ile Luhanks'ın Kiev'den ayrı hareket etmesi üzerine Rusya'nın istediğini aldığı düşünülebilir. Ancak Rusya, yumuşak gücünü de kullanarak Ukrayna'nın geri kalanına yönelik politikalarını devam ettirmektedir. Buradaki Rus stratejisi, Yermolenko'ya göre, Ukrayna'nın ülke dışından, 'Batı'dan' yönetildiği algısını yerleştirerek Ukraynalıların liberal düzene olan inançlarını bitirmektedir. Bu anlamda hedef tahtasına oturtulan da renkli devrimlerle sık sık adı eşleştirilen George Soros ve IMF'dir. Soros vakfının Ukrayna'daki birimi olan Uluslararası Rönesans Vakfı da hedef tahtasına oturtulmuştur. Rusya'nın ve Putin'in azalan popülerliğinin karşısında alternatif bir düşman yaratma çabasındaki Ukrayna'da çalışan Rus medya kuruluşları 2020'nin ilk altı ayında 79.811 haberde Soros ve onunla bağlantılı kurumları kötülemekte 12.678 haberde de Ukrayna'nın Batı'dan yönetildiğini ifade etmektedir (Yermolenko, 2020: 3). Son yıllarda Batı ve Rusya arasında her geçen yıl daha çok sıkışmış bir ülke olarak Ukrayna'da Rusya dışında kabul görebilecek tek gelecek vizyonunun bu derecede aşağılanması tabii ki tesadüf değildir.

Rusya ile ilişkilerin önemli bir boyutunu da dini ilişkiler oluşturmaktadır. Yanukoviç haricindeki bütün Ukrayna başkanları ulusal kilisenin Rus Ortodoks Kilisesi'nden bağımsızlığını (otosefali) savunmuştur. Bu bağımsızlık, bugün Moskova'da bulunan Rus Ortodoks Kilisesi'nden bağımsızlığı ifade etmenin yanında Kiev merkezli kurulan ilk Rus devleti ve buradaki Ortodoks Kilisesi'nin varisinin Kiev olduğunun savunulması açısından da ayrıca önemlidir. Dünyada en fazla Ortodoks Hıristiyan inancına mensup insanın bulunduğu iki ülke olan Rusya (100 milyon) ve Ukrayna (35 milyon)'nın dini anlamda da gerginlikler yaşaması gayet anlaşılabilir (European Parliament, 2020: 33). Ancak, Ukrayna kilisesinin bağımsız (otosefali) olarak kabul edilmesini kınamak için toplantı yapıldığında sadece Rusya, Sırbistan ve Kudüs Ortodoks Kiliseleri katılmıştır (Kuzio, 2020: 8). Dolayısıyla

Rusya'nın bu mücadele sahasında çok da başarılı olduğu söylenemez.

Sonuç olarak Rusya, 2014 yılından beri işgal altında tuttuğu Kırım'da hâkimiyetini tescil ettirmenin peşindedir. Yerel seçimlerin burada da uygulanması, yarımadanın anakarayla bağlantı yollarının en hızlı şekilde tamamlanması bölgenin bir an önce ülkenin geri kalanıyla entegrasyonunu sağlamayı amaçladıklarını göstermektedir. Donetsk ve Luhansk bölgelerinin yeniden özerk bir statü ile Ukrayna hâkimiyetine döndürülmesi her platformda dile getirilmiş ve hatta Minsk Anlaşmaları ile Rusya tarafından da teyit edilmiş olmasına rağmen, Rusya bölgede kendi askeri varlığının olmadığı konusunda ısrarcıdır.

Encke'ye göre Rusya, bölgede kendi askeri varlığını reddetse de diğer yandan Minsk II protokolünde belirtildiği gibi Ukrayna topraklarından yabancı askeri birliklerin ve her tür yabancı askeri mühimmatın çekilmesi konusunu tartışmaya dahi yanaşmamaktadır. AGİT Özel Gözlem Misyonunun bölgedeki çalışmaları da Rusya destekli ayrılıkçı savaşçılar tarafından engellenmektedir. Bölgenin Ukrayna ile yeniden entegrasyonunu tartışmaya dahi açmayan Rusya, diğer yandan 2020 yılı içerisinde de bölgede ruble kullanılması ve ayrılıkçı bölge halkına Rus pasaportu verilmesi çalışmalarına devam etmiştir (Encke, 2020). Bu şartlar altında Rusya'ya uygulanan yaptırımların hafifletilmesi Avrupa-Atlantik ittifakının inandırıcılığına zarar vereceği gibi bölgenin daha da istikrarsızlaşmasına yol açacaktır.

Enerji Faktörü

Ukrayna Hükümeti, enerjinin uluslararası ilişkilerde önemli bir silah olarak kullanılabilirdiğini gördükten sonra enerji güvenliği alanında çalışmalar yapmış ve yeni politikalar geliştirmiştir. Rusya'nın devlet destekli şirketleri tarafından şantaj yöntemi kullanılarak fiyatlarla oynanması ve enerji arzının kesilebilmesi

yeni bir stratejiyi zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda hükümet 'Ukrayna 2035 Enerji Stratejisi (2017)' ve bir Eylem Planı (2018) benimsemiştir (OECD, 2020).

Temelde yıllardır aşırı bürokratik düzenlemelere maruz kalan ve tekeller üzerinden idare edilerek şeffaf bir yapıdan mahrum olan enerji sektörünün, AB hukukuna uygun bir şekilde reformdan geçirilmesi amaçlanmaktadır. Ortaklık Anlaşmasının da gereği olan bu adımlar atıldığında sadece gaz ve petrol gibi hidrokarbon kaynakları değil ülkenin yenilenebilir enerji kaynakları bakımından da önemli gelişmeler kaydedilebilecektir. Böylece hem Ukrayna'nın enerji bağımsızlığı hem de tüketicilerin daha iyi ve istikrarlı hizmet alması sağlanacaktır. 2035 stratejisi dâhilindeki reformların 3 safhada gerçekleştirilmesi planlanmaktadır (OECD, 2020: 14):

- a) 2017-2020 arasında, Ukrayna'nın gaz ve elektrik pazarı AB hukuku ile entegre hale getirilecek ve kömür sektörü yeniden yapılandırılarak yenilenebilir enerjinin payı artırılacak,
- b) 2021-2026 arasında, enerji altyapısı modernize edilerek ülkenin enerji sektörünün Avrupa enerji sektörü ile entegrasyonu sağlanacak,
- c) 2026-2035 arasında sürdürülebilir kalkınma odaklı adımlar atılacaktır.

İlk safhada belirlenen eylem planındaki hedeflere yönelik 2020 yılı içerisinde Ukrayna otoriteleri tarafından 186 eylemin bitirilmesi hedeflenmiş, ancak 2020 yılında bu hedeflerin ne kadarına ulaşıldığı yayımlanmamıştır. Henüz AB enerji sektörü ile entegrasyon sürecine yeni geçen Ukrayna'nın bir süre daha Rusya ile kavgacı siyasetinin enerji alanında da devam etmesi öngörülmektedir.

Rusya, Kuzey Akım II Doğal Gaz Boru Hattı projesi ile Ukrayna'yı bypass etmeyi amaçlamış, fakat ABD yaptırımları Rusya'yı bu karardan vazgeçirmiştir. Kuzey Akım II de

tamamlanırsa Ukrayna topraklarından gaz sevk etme zorunluluğu kalmayan Rusya, Ukrayna'ya verdiği gazı hiç çekincesi olmadan kesebileceğini tasarlamaktadır. Böylece 2006 ve 2009 gaz krizlerinde Avrupa ülkelerine gaz akışının kesilmesi gibi bir problem yaşamayacağı için Ukrayna'yı tek başına karşısına alabilecektir. Henüz bu gerçekleşmediğinden Rusya, 5 yıl için Ukrayna ile anlaşmaya mecbur kalmış ve Ocak 2020 itibariyle yine Ukrayna toprakları üzerinden Avrupa'ya gaz sevk etmeye devam etmektedir.

Ülkenin gaz depolama kapasitesi kışın yumuşak geçmesi ve kaynakların da yeterli olması sebebiyle son 30 yılın en yüksek seviyesindedir (EC AI Report on Ukraine, 2020: 20). Rusya-Ukrayna anlaşmazlığı ve Rusya'nın saldırgan politikaları Ukrayna'nın enerji ihtiyaçlarının karşılanmasında kaynak çeşitlendirmesi yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda Ukrayna enerji ihtiyacını merkez Avrupa ülkelerinden almaktadır. Ayrıca, 2019 itibariyle ABD LNG ve petrolü Polonya üzerinden ülkeye sevk edilmektedir (Kuzio, 2020: 9). Enerji kaynaklarını dış politika kozu olarak kullanan Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılması, ülkenin bağımsız bir dış politika çizgisi benimseyebilmesi bakımından hayati önemini sürdürmeye devam etmektedir.

Sonuç Yerine

Ukrayna halkının önemli bir bölümü sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamadan pandemi dönemini yaşamaktadır. Bunun yanı sıra Donbas'a yakın çatışma hattına yaklaştıkça ekonomik zayıflık ve siyasi düzensizlik de artmaktadır. Donetsk ve Luhansk ayrılıkçı bölgelerinde ve Rus işgali altındaki Kırım'da durumun ne olduğunu tespit edebilecek mekanizmalar dahi mevcut değildir.

Altı yıl geride kalmasına rağmen bu problemlerde çözüme yaklaşılamaması geleceğe dair belirsizlik ile birleşmiştir. Ukrayna hükümeti ve siyasi liderlerinin bir numaralı önceliği

çatışma bölgelerinde ateşkesin sağlanması olmalıdır. Rusya gibi bölgesel ve küresel ölçekte bir gücün anlaşmak niyetinde olmadığı düşünülürse Ukrayna, AB ve NATO başta olmak üzere tüm müttefiklerinden destek görmelidir. Toprak bütünlüğü ve egemenliği tehdit altında olan ülkenin bu şartlarda Avrupa Birliği ve NATO'ya üye olarak alınması mümkün görünmemektedir. Buna rağmen hem AB hem de NATO, Ukrayna'ya sağlayabilecekleri tüm ekonomik, askeri ve toplumsal desteği sağlamalıdır. Bu sayede elde edeceği ivme ile Ukrayna, ekonomisi ve askeri yapısını modernize etmelidir. Rusya'ya olan bağımlılığın en aza indirilmesi ve Avrupa ülkeleri ile entegrasyon, NATO ittifakının desteği ile birlikte Rusya'nın bölgedeki özgüveni kırılmalıdır.

Uluslararası hukuk normları çerçevesinde ülkelerin toprak bütünlüğü ve egemenliklerinin dokunulmazlığı vurgulanmalıdır. 2014 sonrası yaşanan süreç ve 2020 yılında Ukrayna'nın tecrübesi, siyasi liderlere Milletler Cemiyeti'nin 1930lardaki başarısızlığını anımsatmalıdır. Rusya'nın bölgedeki saldırgan tutumuna yeterli seviyede ve sürede tepki gösterilmediği takdirde hem bölge ülkeleri ve ittifakların hem de uluslararası hukuk normlarının daha fazla zarar göreceği unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Arıdemir, H (2016). Karadeniz'e Kıyıdaş Devletler Açısından Montrö Sözleşmesi'nin Sağladığı Denge Rejimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Aralık 2016, 244-253.
- Association Implementation Report on Ukraine (2020). European Commission. 27 November 2020.
- Bureiko, N (2020). Eds. Ukrainian Prism: Foreign Policy. Kiev.
- Chimiris, E (2019). Russia-Ukraine Relations 2020: Equation with Many Variables. A view from Russia. Russian International Affairs Council.

- Çurku, K (2019). 1.5 milyona yakın Ukraynalı turist Türkiye'yi ziyaret etti. Ukrhaber. 2 Aralık 2019.
- Çurku, K (2020). Zelenskiy Ukrayna'yı ve Türkiye ile İlişkileri TRT Haber'de anlattı. Ukrhaber. 5 Mart 2020.
- Dickinson, P (2019). Why a comedian won Ukraine's Presidency in a landslide. Foreign Affairs. 24 April 2019.
- Disposal of Unserviceable Ammunition Resumes in Ukraine under NATO Trust Fund Project (2020). NATO. 18 August.
- Dmytro Kuleba and Wang Yi Discuss Key Priorities of Developing Strategic Partnership Between Ukraine and China for 2021 (2021). Ukrayna Dışışleri Bakanlığı. 21 Ocak 2021.
- Dünya Kırım Tatar Kongresi Genel Sekreteri'nden Türkiye'ye teşekkür (2020). QHA. 8 Aralık 2020.
- Encke, F (2020). An independent and sovereign Ukraine is key to Euro-Atlantic security. NATO. Review. 8 July.
- Erdoğan: Kırım'ın yasadışı ilhakını tanımıyoruz (2020). DW. 3 Şubat 2020. <https://p.dw.com/p/3XDPU> Erişim: 18.01.2021.
- EU-Ukraine Summit, 6 October 2020". European Council.
- Füze Kalkanı projesi rafa kaldırıldı (2009). BBC News Türkçe. 17 Eylül 2009.
- Gagne-Acoulan, S (2020) Ukraine probes mp who leaked videos compromising top official. OCCRP. 1 April.
- Goodale, R (2020). Flight PS752: The Long Road to Transparency, Accountability and Justice. Report of the Special Advisor to the PM of Canada. <https://www.international.gc.ca/gac-amc/assets/pdfs/publications/flight-vol-ps752/flight-vol-ps752-en.pdf> Erişim: 26.01.2021
- Humanitarian Response Plan Ukraine: Revised Requirements due to the Covid-19 Pandemic. UN OCHA. June 2020.
- Iran plane crash: What we know about flight PS752. BBC News. 14 January 2020.

- Joint press statement following the 6th Association Council meeting between the EU and Ukraine (2020). European Council. 28 January 2020.
- Kaptan, A. H (2020). NATO, Ukrayna'yı 'Gelişmiş Fırsatlar Ortağı' olarak tanıdı. QHA (Kırım Haber Ajansı). 13 Haziran.
- Kuleba, D (2020). Ukraine's Road to Asia. The Diplomat. April 30.
- Kuzio, T (2020). Impact of War and Prospects for Peace between Russia and Ukraine. November 30. <https://www.e-ir.info/pdf/88400> Erişim: 27.01.2021.
- Lutsevych, O. 2020. Ukraine Local Elections Challenge Zelenskyy's Plans. Chatham House. 3 November 2020.
- Mankoff, J (2012). The politics of US missile defence cooperation with Europe and Russia. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 88(2), 329-347. Retrieved January 22, 2021, from <http://www.jstor.org/stable/41428609>
- Mejlis: Holding Russian Constitutional Referendum in Crimea is Crime (2020). Ukrinform. 1 July 2020. <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3054605-mejlis-holding-russian-constitutional-referendum-in-crimea-is-crime.html> Erişim: 16.01.2021.
- Melanovski, J (2020). Ukrayna ve Türkiye, Karadeniz bölgesinde askeri ittifakı pekiştiriyor. WSWS. 9 Kasım 2020.
- Minakov, M (2020). Ukraine from war to covid-19: Zelensky's Performance so far. ISPI. 17 April 2020.
- Monitoring the Energy Strategy of Ukraine 2035 (2020). OECD. April 2020.
- NATO boosts scientific cooperation with Ukraine (2020a). NATO. 7 Ağustos 2020.
- NATO recognises Ukraine as Enhanced Opportunities Partner (2020b). NATO. 12 June 2020.
- Normandiya Dörtlüsü'nden Ukrayna'da 'tam ateşkes' Anlaşması (2019). Habertürk. 10 Aralık 2019

- <https://www.haberturk.com/normandiya-dortlusu-nden-ukrayna-da-tam-ateskes-anlasmasi-2547912> Erişim: 11.01.2021
- Obe, J. S (2020). The end of Zelenski's dream. ICDS. 26 March 2020.
- OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine Thematic Report: Restrictions to the SMM's Freedom of Movement and Other Impediments to the Fulfillment of Its Mandate. January-June 2020 (2020). OSCE. November 2020.
- Peace in Ukraine (II): A New Approach to Disengagement (2020). ICG Report. No 260. Brussels. 3 August 2020.
- Putin strongly backed in controversial Russian reform vote (2020). BBC News. 2 July 2020. <https://www.bbc.com/news/world-europe-53255964> Erişim: 16.01.2021
- Relations With Ukraine (2020). NATO. 11 November 2020.
- Religion and the EU's External Policies: Increasing Engagement (2020). European Parliament. February 2020.
- Romanenko, M (2020). Ryanair enters Ukraine with big ticket sale. Kyiv Post. March 15.
- Romanova, V. and Umland A (2020). Ukraine's Decentralization Reforms Since 2014: Initial Achievements and Future Challenges. Ukraine Forum. Chatham House. September 2019.
- Roudik, P (2020). Ukraine: Amendments to Election Code Simplify Elections For Voters and Political Parties. 28 July 2020. Library of Congress.
- Russia: The EU prolongs economic sanctions for another six months (2020). Council of the EU. 17 December 2020.
- Sanders, L (2020). Coronavirus: Ukraine's president Volodymyr Zelensky tests positive for covid-19. Euronews. 9 November 2020.
- Shelest, H (2020). Broadening Ukraine's Foreign Policy Horizons in the Post-Coronavirus World. Foreign Policy Council Ukrainian Prism. 4 May.

- Shyrokykh, K (2018). The Evolution of the Foreign Policy of Ukraine: External Actors and Domestic Factors. *Europe Asia Studies*. 70/5, 832-850, DOI: 10.1080/09668136.2018.1479734
- Socio-political Moods of Population, 22-26 January 2020 (2020). Raitinggroup.ua. 4 February 2020. http://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naseleniya_22-26_yanvary_2020_goda.html Erişim: 23.01.2021.
- Sudagezer, E (2020). Türkiye'nin 200 milyon hibe edeceği Ukrayna'dan beklentisi ne?. Sputnik News. 3 Şubat 2020.
- The EU non-recognition policy for Crimea and Sevastopol: Fact Sheet (2020). European Union External Action Service. Brussels. 12 March 2020.
- The Presidential Candidates on Russian Aggression Against Ukraine (2019). Council on Foreign Relations (CFR). 30 July 2019.
- Türkiye Ukraynalılar için 2020'de bir numaralı turizm durağı oldu (2021). Hürriyet. 12.01.2021.
- Ukrainians have made nearly 49 million trips to EU, during three years of visa-free travel (2020). Shengenvisainfo. 19 June 2020.
- Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski: Ukrayna ve Türkiye arasındaki ilişkiler benzeri görülmemiş bir seviyede (2020). Habertürk. 20 Ekim 2020.
- WHO (2021). The current covid-19 situation, Ukraine. <https://www.who.int/countries/ukr/> Erişim: 24.01.2021
- Yermolenko, V (2020). Why Russian soft power is a threat for both Ukraine and Europe. IRF (International Renaissance Foundation). 26 August 2020.